

Máté József

**A lapp növénynevek etimológiai
rétegei**

PhD-értekezés tézisei

Debrecen, 2003

1.1. Előzmények. A finnugrisztikában az élővilág elnevezéseivel foglalkozó írások elsősorban az állatnevekre irányulnak, ehhez képest csak töredéke azoknak a munkáknak a száma, amelyek a növényneveket vizsgálják.

Az állatnév-kutatásokban mintaszerű módszertani és nyelvészeti tanulmányok, monográfiák születtek: Kálmán Béla: *Obi-ugor állatnevek.* MNyTK 43. Bp., 1938; Kiss Jenő: *Magyarország madarai. Az európai madarak elnevezései.* Nyelvészeti Tanulmányok 28. Bp., 1984; Rácz János: *A magyar nyelv halnevei.* Bp., 1996, vagy a rokon szakirodalomból Mart Mäger: *Eesti linnunimetused.* Tallinn, 1967; Anja Vest-Aikio–Jouni Aikio–Esko Aikio: *Lottit luonddus. Oahppa dovdat Sámi lottiid.* Kárášjohka, 1997. stb. A növénynevek kutatásában két kisebb mordvin könyvecske említhető: P. H. Бузакова: *Тикишень валкс.* Szaranszk, 1996; A. M. Гребнева–В. В. Лещанкина: *Русско–эрызянский ботанический словарь (названия сосудистых).* Szaranszk, 2002.

1.2. Az értekezés célja. Alapvető célul tűztem ki a Lappföldön ismert növénynevek – köztük az ott honos növények – neveit összegyűjteni. Feladatom e lexikai csoport lehető legteljesebb bemutatása, többek közt etimológiai szempontból, s az etimológiákra alapozva a növénynevek áttekintése a lapp nyelvjárások rendszere szempontjából. A több ezer oldalt kitevő szótárakban fellelhető növénynevek kigyűjtése, rendszerezése, eredetvizsgálata mellett az „ismeretlen” eredetű növénynevek egy részét tudtam etimológiailag megfejteni, és egy lapp–magyar növénynévjegyzéket készítettem el. Emellett az adattáram szócikkeiben még három nyelvű (latin, finn, német) botanikai jelentés-megfeleltetést állítottam össze. Ezzel a bővítéssel talán a nemzetközi és rokon nyelvi kutatásokban is használhatóbbá vált az adatbázis. Az eredetkutatás mellett szintaktikai, szemantikai és onomasziológiai elemzéseket végeztem.

1.3. Az alkalmazott módszerekről. Lappföld területén mintegy 8–10 fő nyelvjárást beszélnek. Mivel a településeken beszélt nyelvjárások vagy nyelvek láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz, ez a szám még nagyobb lehet. Viszont a másik véglet felől nézve nem lehet csupán egy irodalmi nyelvet megteremteni, mert több nyelvjárásnak hivatalosan elfogadott ortográfiája is van: a déli 1979-től, a lulei 1982-től, a norvéglapp 1978-tól, a kolтта 1972-től. Különböző írásmódok léteztek, léteznek egymás mellett párhuzamosan. A megjelent szójegyzékeket, szótárakat áttanulmányozva több mint 100 év változó írásmódú és nyelvű lapp lexikológiai anyagát dolgoztam fel. Ebből az óriási forrásanyagból kiemelendőnek tartom Lagercrantz egész Lappföldre kiterjedő gyűjtését, valamint a kitűnő kétnyelvű szótárakat: a déli lapp nyelvterületről Knut Bergsland lapp–norvég szótárát, valamint a norvéglapp nyelvjárások alapján Pekka Sammallahti finn–lapp és finn–lapp, lapp–finn kéziszótárát. A lapp nyelvjárásokat, illetve nyelveket öt fő monográfia alapján osztályoztam. Ezek a következők: Hasselbrink déli lapp, Grundström svédlapp, Nielsen norvéglapp, Erkki Itkonen inari lapp, T.

I. Itkonen kolai és kolttalapp szótára. Területi és nyelvi alapon osztályozva ez az öt nyelvjárás lesz a továbbiakban az adattári csoportosítás alapja.

Az értekezés legnagyobb fejezete az 1084 szócikkből álló lapp növénynevek szófejtő névtára.

Az idők folyamán a helyesírás sokszor változott, egyszerűsödött, és én igyekeztem óvatosan a legújabb forrásokhoz igazítani – ha nem is minden esetben – a régebbi adatokat is. Ez a norvéglappban a legkönnyebb, mert Sammallahti szótárai sokat segítenek. Lagercrantz déli adatait könnyebb Hasselbrink vagy a Bergsland–Magga-szótár alapján lejegyezni. T. I. Itkonen kolttal- és kolai lapp szótárának adatait mindenképpen egyszerűsíteniem kellett, már csak az adattár egészének könnyebb áttekintése, egységesítése miatt is, a mellékjeles betűk miatt is, ami ma már meglehetősen korszerűtlen, és kevésbé praktikus.

1.4. A szócikkek felépítése. Az adattár szócikkeiben a zárójelben levő sorszám után félkövérrel szedett címszóként áll a növény norvéglapp neve, mögötte a tudományos (latin) név, majd a magyar, a finn és végül a német jelentés. A német jelentés után a többi lapp nyelvjárás kutatópontjainak adatait veszem sorra. Ha a növény neve a norvéglappban nincs meg, akkor címszóként azt a nyelvjárásbeli alakot adom meg először, amely a dél-észak, észak-kelet irányban haladva először fordul elő; ez lehet: déli vagy svédlapp, de lehet akár inari vagy kolttal-kolai lapp adat is. Nyelvjárás nélkül szerepel a csak Sammallahtitól származó adat, az SI, SIB rövidítés pontosan jelzi a szó norvéglapphoz tartozását. Vannak azonban olyan szócikkek is, amelyek csak a T. I. Itkonen vagy az Erkki Itkonen szótárában meglevő adatot tartalmazzák. Ha tehát a szócikkben nincs jelezve nyelvjárás, de az ItkT vagy az ItkE rövidítés meg van adva, akkor az az lpK-t az lpI-t jelenti. Friis vagy Qvigstad viszont közölhet nyelvjárás jelzés nélküli növénynevet is, akkor tehát valóban hiányzik a dialektus vagy a gyűjtőpont feltüntetése. Számomra Qvigstad lpS, azaz svédországi lapp adata sem teljes mértékű információ, mert az én rendszeremben az lpD és az lpS is lehet, mert mindkét nyelvjárásban vannak svédországi kutatópontok.

Ezek után a szavak eredete, majd a nyelvészeti források: a lapp szótárak, szójegyzékek, etimológiai szótárak rövidítései következnek.

A szócikkek összeállításának sorrendiségében két lehetőség adódott: a botanikai és az alfabetikus. Abban az esetben, ha minden lapp adatnak lett volna latin megfelelője, valószínűleg nehezebben döntöttem volna. Botanikai aspektusból nézve – bár Sammallahtinál már csekély számban előfordulnak családok, rendek, vö. *šattut* – rendszerszerűségről nem beszélhetünk. Ez kizárta a botanikai kiindulást. Ugyanakkor az adattáram egyik fontos rendező elve a binominális nomenklatúra (kettős nevezéktan) alapján a növények meghatározása. Nyelvészeti szempontú dolgozat megírását tűztem ki célul, kézenfekvő megoldás volt tehát az alfabetikus rendszer. Nielsen, Hasselbrink,

Erkki Itkonen, majd Sammallahti és Bergsland szótárainak ábécéjét tanulmányozva alakítottam ki és állítottam össze a következő alfabetikus sorrendet: a â á # º ä å b (p) c č d (t) đ e # ~ f g (k) h i é ĩ j k k ^ l l̄ m n ŋ o # ö õ p r r̄ s š t t' u • ü v (w) z Å ž Ê y.

Általában a hagyományos latin ábécé szerint dolgoztam, szabályként szem előtt tartva, hogy a mellékjellel ellátott betűk mindig a nekik megfelelő alapbetűk után állnak.

A szócikkeket térképek (latin és lapp növénynévi adatokkal) teszik teljesebbé, könnyebben használhatóvá. Az értekezésnek ebben a fázisában összeállítottam egy latin névmutatót. A további munkálkodás során ezt magyar, finn és német jelentésmutatóval egészítettem ki.

A lapp növénynevek eredetük szerint: alapnyelvi (uráli, finnugor, finn-permi, finn-volgai kori, korai közfinn, közlapp); jövevény (óskandináv, svéd, norvég, finn, orosz, nemzetközi szó, tükörszó); belső keletkezésű szavak (összetétel, kiegészülés, ellipszis, képzés).

2. A növénynevek eredet szerinti megoszlása

2.1. Az ősi növénynevek

2.1.1. Az uráli alapnyelvi növénynevek. Az uráli korból tíz lapp növénynév mutatható ki, nyolc biztos és két bizonytalanak tartott etimológiával számoltam.

A lapp *puäi* ~ *puäi'ju* 'fűz' és a *koaiv*• 'nyír' bizonytalan uráli származásúaknak tekintett adatok. A *puäi* megvan az inari, a kolai és kolтта lappban, az MSzFE (1967: 174–75) a SKES-re (1958: 465–66) is hivatkozva közli: „az első szótagi magánhangzó a lappban *o lehetett. Noha a fanevekben a hangalaki ingadozás nem ritka, mégis a lapp szó idetartozása a szabálytalan magánhangzó-megfelelés miatt bizonytalan.” A *koaiv*• arjeplogi (pitei lapp) adat, csak ebben a svédlapp nyelvjárásban van meg, ezért tekintik bizonytalan etimológiának. Valószínűbbnek tűnik a finn eredet, vö. *koivu* id.. Ezeknek az uráli alapnyelvhez kérdőjellel felvett szavaknak a feltételezett rokonsága viszont igen széles körű, azaz számos uráli nyelv adatával rokonítható.

A tíz lehetséges uráli adat közül öt fanév.

A *soarvi* 'elszáradt erdeifenyő' adatnál az UEW (502) szerint a magyar 'szárítani, szárazzá válni' és megfelelései az eredeti szókezdő *ś*-hangjuk miatt nem tartoznak ide, mint ahogyan több kutató feltételezte vagyis idetartozónak vette.

A lapp *duopma* 'zelnice(meggy)' és *guossa* 'lucfenyő' faneveknek nincs ugyan magyar megfelelője, de a legtöbb rokon nyelvből kimutathatók az idevágó rokon példák, megfelelések.

A biztos uráli növénynevek közé tartozik a *boska* ~ *boská* 'angyalgyökér'; *juvjeme* 'szakállzuzmó'; *miekta* 'zsombéksás'. A kutató a mai adatok fényében

törekszik a minél pontosabb növénynév-megfeleltetésre, tény azonban, hogy az alapnyelv időszakában ezek a nevek nem ennyire differenciáltak.

boska ~ boská: 1. *Angelica archangelica*, orvosi angyalgyökér, väinönputki, echte Engelwurz: D (Rör, H, Ov, O, Mer, Fr, V, Ht); S (Arj, Tys); N (Suj, Könk, Enon, Kt, Kr, P, Uts, Rep); K (Nä); 2. *Angelica sylvestris*, erdei (vízparti) angyalgyökér, karhunputki, Brustwurz: D (Ov, O); 3. [öreg csöves növény (nád), növény ehető virágzata].– Bergsland adatainak (*batske, batjke, baktse, baktje*) jelentése 'Angelica sylvestris erdei (vízparti) angyalgyökér'. – Uráli kori szó, vö. fi. *putki* 'nád, nádszárú növény, csöves növény', összetételekben: *koiranputki, karhunputki, väinönputki*; é. *putk* id, *putkeline* 'csöves növény'; mdE *počko*, M *počka* 'cső, üreges szár, Angelica'; cser. *puć, puč* 'nád, csöves növény (üreges szára)' szam. jur. *pūd* 'kis (fém)cső'; szelk. *pūč*; kam. *pottu* 'virágtengely, vacok'. Az uráli alapalak: **pučke*. A lpK alak finn jövevényt. Megfontolandónak tartanám az UEW **pučke* alakjának szóbelseji -č-je helyett a szóbelseji -č- hangot rekonstruálni, valamint a második szótagi (szóvégi) -e- mellett esetleg alternatívaként az -a- magánhangzós formát. A **pučke* ~ **pučka* alapalakot támasztja alá a lapp, a szelkup, a kamasz és a volgai finnugor, különösen a mordvin. A finn -t- is az alapnyelvi -č-re megy vissza, vö. fi. *kataja* **käčš* (*käčŋe*) vagy **koča* (FU); fi. *katkera* **kačke* (FP, ? U); *katkea* **kačka* (FP). Az ősiséget bizonyítja a növénynév számos összetételi utótagi szerepe. Helyszűke miatt nem sorolhatom fel minden adat végén (pl. *muorra, muorji*) az előtagokat.– Friis 93, WLpChr 63, Hal 102, QL 30, N I: 236, Lz 4612., 5091. 5268 b., C 10, Hk 296, SI 56, SIB 537, BIM 31 | SKES 662, UEW 397–8, Lr 941., SSA 2: 442–3. Vö. *ádjá-, áhččán-, baján-, beatnat-, gaicca-, gearbmaš-, gicci-, guovžža-, jeagge-, ruolla-, stálo-, sohkar-, tjindjien-, truolla-*.

duopma ~ fuome ~ fuõma: *Prunus padus*, zelnice (zelnicezeggy, zselnice), (pohjan)tuomi, Traubenkirschbaum: D (Tän, Rör, H, Ov, U, O, Mer, Skals, Vd, Hot, Fr, V, Ht, Vfs); S (Tys); N (Enon, Lg, Kv, Kt, Kr, P, Uts); I; K (Pa, Kld, T). – Uráli kori szó, vö. fi., karj.-aun. *tuomi*; észt *toom* 'zelnicefa'; lüd *toom* id.; vepsz. *tom*; vót *tõmi* 'zelnicefa'; mdE *lom*, M *lajmä* id., E *lamar*, M *lajmar* 'zelnicebogyó'; cser. *lombo* ~ *lombç*; vtj., zrj. *lhm* 'zelnicefa'; vog. *lēm, lām*; osztj. *jfm, jum* 'zelnicebogyó'; szam. szelk. *čKm* ~ *tew* ~ *tjeuwa* 'zelnicefa, zelnicebogyó'; kam. *lem* 'zelnicebogyó'. – **βlme* ~ **β#me* (UEW) ~ *δõml* (Lr) 'zelnice'. – Friis 151-2, 156, Gen 2058. Ql 66., LWfs 240., N I: 583, Lz 1119., 8083., Lukk 158, Hk 503, ItkE 5155., MosSl 129, SI 126, SIB 411, 496, BIM 78 | ItkELpChr 449., SKES 1408, UEW 65, Lr 221., SSA 3: 329–30.

guossa: *Picea abies*, lucfenyő, kuusi, Fichte: D (Tän, Rör, H, An, U, O, Mer, Skals, Snå, F, V, St, Vfs); S (M, Arj, J, F, G); N (Könk, Kt, Kr, P, Uts, Nes); I; K (Pa, Nj, Kld, T). – Uráli alapnyelvi szó, vö. fi. *kuusi* 'jegenyefenyő, lucfenyő'; é. *kuusk* 'lucfenyő'; md E M *kuz* id.; cser. *kož*; vtj. *kłz* ~ *kçz* id.; zrj. *koz* ~ *klz* ~ *kłz*; osztj. *kol* ~ *χol*; vog. *χowt* ~ *kowt* ~ *kayt* 'jegenyefenyő'; szam jur. *χādī* ~ *kāt*

'lucfenyő'; jen. *kari* ~ *kadi* 'jegenyefenyő'; tvg. *ku%a*; szelk. *Junt* ~ *kādē* 'jegenyefenyő'; kam. *kot*; taig. *kat* 'jegenyefenyő'. Az alapalak: **kuse* ~ *kose* id. Az SSA szerint a megfelelések az uráli nyelvcsaládon kívül is kimutathatók, többek közt: mong. *huši* 'Siperian sembra (mänty), vaivaissetri'(szibériai cirbolyafenyő, „törpecédrus”). – Gen 209, Hz 61, QL 133., LWfs 858., N II: 229, Lz 2936., C 41, Gr 284, Schl 54, ItkT 176, Lukk 80, Hk 693, SIMor 28, Kur 134, Ke 44, ItkE 1829., MosSl 42, Sl 201, SIB 324, Sver 46 | FUV 49, SKES 253, UEW 222, Lr 536., SSA 1: 460.

2.1.2. A finnugor alapnyelvi növénynevek. A finnugor korra visszavezethető növénynévi etimológiák száma tizenegy. Közülük mindössze négy biztos és hét bizonytalan. A két, talán legbizonytalanabb adat a *skierr* 'törpe nyír', mert legfeljebb két, egymástól távoli nyelvben van megfelelője. Nagyjából hasonló a helyzet a *muorra* 'fa' esetében is, itt a távoli nyelv a magyar, ráadásul a *mór* fanevünk kiavult a nyelvből.

A fanevekhez tartozik a lpN *sādgin* ~ *saggem* 'fiatal, karcsú erdeifenyő', egyeztetni lehet a finnel (*honka*) és a cseremisszel (*šenġe*), a magyarból az azonos jelentésű *ugufa* kihalt. „Ha a fenti egyeztetést elfogadjuk, egyúttal azt is feltehetjük, hogy az ómagyar *ugufa* fanévben, amelynek jelentése valószínűleg *Pinus silvestris* [erdeifenyő] volt, éppen úgy a fenyőfa egyik elfelejtett ősi magyar neve őrződött meg, mint a réginyelvi *mór*ágy erdő-, ill. helynév alapszavában, a *mór* fanévben” (N. Sebestyén Irén 1943: 7).

A *guodja* 'fa rügye, bimbója', csak bizonyos megszorítással minősíthető növénynévnek (vö. Adattár 416. szócikke), biztos etimológiának tekinthető az UEW szerint, a *čurot* ~ *čurrot* ~ *čuru* 'éretlen tőzgezseder (lápi szeder, törpe szeder) bogyó' növénynevet viszont szemantikai okokból tekinti bizonytalanak az UEW. A *guodja* szóhoz kapcsolódó rokon nyelvi adatok hangtanilag tökéletesek. Véleményem szerint a nyelvrokonság egyik fő bizonyítéka, a szabályos hangmegfelelés megvan ugyan, de jelentésánál legalább annyira ingatag, mint a *čurot* szó.

A területre jellemző lehetett a vizes, lápos táj is, hiszen a lp *luubbašk* ~ *loppan* 'sárga vízitök, tündérrózsa' vízhez kötött, a lp *čurot* ~ *čurrot* ~ *čuru* 'tőzgezseder' tőzeglápokon, fenyérekben nő, idetartozhat a kolttalapp *njormm* 'fű (vízben)' (Sammallahti 1998: 120). Az utóbbi adat jelentése az SIMos szerint 'luhta', azaz vizes/parti rét, ártér'. A tudományos pontosságra törekvés készteti a kutatót arra, hogy azonosítsa a növényneveket, lejegyezzen sárga vízitök, szakállzuzmó vagy hozzájuk hasonlóan árnyalt meghatározású neveket. Nehezen hihető azonban, hogy megvolt egy ilyen fokú differenciáltság az ősi növénynevekben a megismert, megszokott fenyő, fűz, nyír stb. nevek mellett.

gaskkas ~ **kaskas**: *Juniperus communis*, boróka(fenyő), (lapin)katája, Wacholder: D (Rör, H, Ov, U, O, Mer, Vd, V, Ht, Vfs); S (M, Arj, J, F, G, Tys); N

(Könk, Enon, Lg, Kt, Kr, P); I; K (Sev, Nä, Pa, Nj, Im, Kld). – Talán finnugor eredetű szó. Valamennyi balti finn nyelvben ugyanabban a jelentésben megtalálható a növény neve, vö. ink. *kattāja, kataikko*; lüd *kadai, kadajik*; karj. *kataja, katajikko*; vepsz. *kadag*; vót *kataga, kataja*; é. *kadakas*; lív *kadäg*. Kérdéses a zrij. *kač: kač-pomel', kač-ponel' id, (pomel', ponel' 'fiatal fa, bokor')*; vog. *kašApjüw 'fa'*. Más lehetőség szerint a balti finn szavak balti eredetűek, vö. lit. *kadagps*, lett *kadegs*, ópor. *kadegis 'boróka'*. A kölcsönzés iránya más is lehet, és főleg, ha a balti finn szavak a zürjén szóval összefüggésbe hozhatók, akkor a balti szavak származnak a közfinnből. A finnugor alapalak: **kääč3 (kačņe)*. – Friis 209, Gen 222, Hal 35, QL 98., LWfs 659., N II: 63, Lz 1982., C33, Gr 43, 186, Schl 46, 137, ItkT 111, 853, Ke 47, ItkE 1669., MosSI 38, Sver 39, SI 151, SIB 291, 334 | FUV 95, SKES 170, UEW 133, Lr 330., SSA 1: 326–7.

muorra: [fa, puu, Baum]. A szó valamennyi nyelvjárásban megtalálható, ezért a kutatópontok külön felsorolásától eltekintek. Talán finnugor kori szó, vö. m. *řmórágy, řmorágy 'erdő fajtája'*. Lehet, hogy egy **mór* fafajta *-gy* képzős származéka, ilyenrel találkozhatunk, pl. *Szilágy, Füzegy, Egregy*. N. Sebestyén Irén (1943: 4–5) egyezteteti a számi és a magyar növénynevet. Rámutat, hogy az Oklevélszótárban előfordul a magyar erdőnév, és Lagercrantz várdali lapp adatában Tannenwald, mely szerint a szó eredeti jelentése fenyő volt. A lapp szóval azonos magyar *mór* fanév tehát a fenyő egyik elfelejtett régi magyar neve. A 'fenyő' ~ 'fa' jelentésmegfelelésre szamojéd példákat sorol (i. h.), pl. jurák *jie 'Kiefer, Fichte' (erdeifenyő)*. Wiklund (1894: 98) zrij. *mēr 'tuskó, tönk'*; vog. *m•r 'rövid, kerek fadarab' rokonításokat tesz fel. Az UEW viszont csak a lapp és a magyar szavakat fogadja el. E két nyelv közötti nagy távolsággal indokolja, hogy a finnugor kori származtatás bizonytalan. A finnugor alapalak: **mor 'fafajta'*. – Lön 238, Gen 2014., Hal 175, LWfs 1243., N II: 700, C 65, Schl 95, Hk 951, Gr 536, ItkT 265, SIMor 41, Kur 198, Ke 60, FgrÉ 4–5, ItkE 2548., MosSI 67, SIMos 99, SI 299, SIB 420, BIM 191 | WLPChr 98, MSzFE 450, UEW 281, Lr 692.*

sáđgin ~ saggem ~ saggen ~ saggem|beahci: [haszonfenyő, fiatal, karcsú fenyőfa, alul ágavesztett]: N (Kt, Kr, P, Nes); K (Nj). – Finnugor kori szó. Összetételként ugyanabban a jelentésben ismert. Sebestyén Irén elemzését veszem alapul. Az ismeretlen jelentésű ómagyar *ugufa* fanévre az Oklevélszótárból van adatunk. Ennek az elavult fanévnak a finnugor nyelvekben a következő pontos, szabályos megfelelőit mutathatjuk ki: a fi. *honka*, mely 'erdei öreg, sudár fenyő, fenyőszál', a cser. *pu-šege 'élő fa'*, a lapp *saggem ~ saggen* Nielsennél 'young slender pine tree; chiefly in the compound *saggem-bæcce*, used in the same sense'. A szókezdő hangok – m. mgh., fi. *-h-*, cser. *-š-* – szabályos folytatói a fgr szókezdő **š*-hangnak. Szintén fgr **š* szókezdő hangra megy vissza a lapp adatok szókezdő *s*-hangja. A szóközépi hangok – m. *-g-*, fi. *-nk-*, *-ng-*, lp. *-gg-*, cser. *-ŋg-* – eredeti **ŋk* mássalhangzó kapcsolatra utalnak.

Egyébként a kihalt magyar szó feltehetőleg erdei fenyő lehetett. – QL 251., N III: 363, ItkT 463, SI 383, FgrÉ 6–7.

2.1.3. A finn-permi kori növénynevek. Négy növénynév mehet vissza a finn-permi korba. A negyedik etimológiának lp. *kiedde* ~ fi. *kenttä* a gyengéje, hogy csak T. I. Itkonennél fordul elő 'tarackbúza' (tehát növény) jelentésben. A *kiedde* 'korábban fűvel benőtt lakóhely, rét, kaszáló, gyepes, füves hely'.

A nevek között az UEW (632) szócikke nyomán biztos etimológia a *jeagil* 'zuzmó'. A *daņas* 'félcserje, hanga, csarab' finn-permi kori adatolása Lehtiranta (1989: 30–31) utalása alapján történt, aki etimológiailag és jelentésánál összekapcsolja a zürjén *lanes* id. szóval. A csoport legérdekesebb eleme a *beahci* 'erdeifenyő', amennyiben véleményem szerint egybevezethető a magyar *fenyő* szóval, és így visszavezethető a finnugor korra.

beahci: *Pinus sylvestris*, erdeifenyő, mänty, Föhre (Kiefer): D (Tän, Rör, H, An, O, Mer, Vfs); S (M, Arj, J, G, Tys); N (Könk, Enon, Kt, Kr, P, Nes); I; K (Na, Pe, Nj, Im, Kld, T). – Ősi szó, de kora vitatott. 1. Finn-permi kori szó, vö. fi. *petäjä*; észl. *pedajas* ~ *pädajas* ~ *pedakas*; mdE *piče*, M *pičä*; cser. *päntšä*, vtj. *pužim*; zrj. *požem* id.– A finn-permi alapalak: **pečä* ~ **penčä*. A magyar *fenyő* szót itt nem veszi fel az UEW és az SSA. 2. Finnugor eredetű abban az esetben lehet, ha a **pečä* szóból fejlődött mordvin és finn alak mellett, a **penčä* alakra menne vissza a cseremiszi és a magyar adat. A szókezdő *p* ~ *f* szabályos, a magánhangzó-megfelelés szintén, a szóbelseji - *nč*- mássalhangzó-kapcsolatban a - *č* - képző lehet. Az UEW a magyar *fenyő* 'Tanne, Fichte' adatot a *pⁿ³* 'Fichte' alapformának megfelelő adatként tárgyalja. – Friis 112, Gen 1525., WLPChr 66, Hal 98, QL 51., LWfs 1659., N I: 277, Lz 4825., C 13, Gr 732, Schl 13, ItkT 374, Lukk 116, SIMor 53, Kur 251, Ke 71, ItkE 3187. MosSI 88, SI 35, SIB 372, 405 | SKES 534, UEW 416, 727, Lr 901., SSA 2: 346. Vö. *jeagge-*, *keälu-*, *saggem-*, *šošna-*, *tuoddar-*.

daņas: 1. *Calluna vulgaris*, csarab („erika”, „hanga”), kanerva, Heidekraut. (Összetételben más hangafélét is jelent, pl. fekete áfonya.): D (H, Ht); S (Sors, Arj, J, F, G, Tys); N (Kt, Kr, P Suj, Könk, Lg, Enon, Uts, Nes); I; K (Nä, Kld, T). 2. félcserje, vessző, hajtás, ág, valaminek a szára: D, S, N, I, K. A kutatópontok e megadott jelentésére azonban nem térek ki hangsúlyozottan, hiszen nem felel meg a módszertani bevezetőben vázolt szempontrendszernek, vö. az ág, szár stb. nem növénynév. Halász Ignác (= Hal 138) *tañ#s* 'avarfű, Erica vulgaris'. – Ha a zürjén *lanes* id. szóval egybevezethető, akkor a finn-permi korig vezethető vissza (Lr 218.). – Friis 120, Hal 138, QL 54., Lz 7652., N I: 484, C 21, ItkT 582, SI 98, Lr 218.

jeagil: 1. *Cladonia rangiferina*, rénszarvaszuzmó, peuranjäkälä, Renntierflechte (Renntiermoos); 2. [a földön növő és a rénszarvastól kedvelt zuzmó általános megnevezése]: (*Cladonia*, *Cetraria*, izlandizuzmó; *Stereocaulon*, tinajäkälä, fäcskazuzmó, Strunkflechte): N (Grat, Könk, Enon, Kv, Kt, Kr, P, Uts, Nes); I; K

(Sev, Pa, Nj, S, Kld, T). – Ősi szó, de kora vitatott. 1. Finn-permi kori szó, vö. fi. *jäkälä* 'zuzmó'; karj. *jägälä* 'rénszarvaszuzmó'; lüd *d'ägäl* 'zuzmó'; zrzj. *jal: jal-nič, jala* 'tőzegmoha, zuzmó'. A finn-permi alapalak: **jäkä-lä* (UEW). 2. Közfinn kori szó. A SKES a zürjén alakot kérdőjellel említi, az SSA nem veszi fel, így csupán a balti-finn együttélésig vezethető vissza. Megállapítható – az MSFOu-val összhangban (vö. Lehtiranta) –, hogy szó a közlapp korban megvolt, a déli és a középső (svéd) területekről hiányzik. – Friis 347, Gen 2055., QL 177., N II: 452–3, Lz 1691., ItkT 827, SIMor 16, Ke 30, ItkE 968., MosSI 26, Sver 35, SI 231, SIB 278 | SKES 129, UEW 632, Lr 260., SSA 1: 256. Vö. *bohce-, bohcco-, diehppe-, gassa-, guoppar-, islándda-, kuorba-, nálla-, ránes-, sarvva-, seaidne-, smarve-, sorva-, supta-, tuoddar-, varr-, vielgis-*.

2.1.4. A finn-volgai kori növénynevek. Hat növénynevét tartozhat a csoportba. Akár a finn-permi csoportban, itt is van zuzmót jelentő növénynevét: *lahppu* 'fonalzuzmó, szakállzuzmó' (mai jelentése szerint). A biztosan finn-volgai kori adat ismét fanév: *suhpi* 'rezgő nyár'. A *leaibi* 'hamvas éger' is tartozhat a finn-volgai alapnyelvhez, de az UEW (689) felveti a finn eredetet, az SSA (2: 64–5) a balti származást, a kolai lappba pedig a finn-ségi közvetítést.

Kérdéses a *suordna* 'kőrös' idetartozása. Nem meglepő a valamilyen fű vagy sás nevének a finn-volgai kori megjelenése: *vuolga* 'szár, szalmaszál, zsurlószerű fű v. sás', vö. uráli kori: *miehta* 'zsombéksás', finnugor alapnyelvi: *njormm* 'fű' (vízben).

A finn-volgai kori nyelvállapotnál régebbihez tartozhat a *muorji* 'bogyó' szó, amely lehet, hogy a finnugor korig is visszavezethető (UEW 264–65, SSA 2: 148).

muorji: 1. [bogyó, gyümölcs, marja, Beere]; 2. *Empetrum nigrum*, varjúbogyó, variksenmarja, Krähenbeere: D (Tän, Rör, H, An, Ov, O, U, Mer, Skals, Snâ, Fr, St, V); S (M, Arj, J, G); N (Suj, Könk, Enon, Kt, Kr, P, Uts, Rep, Nes); I; K (Sev, Nâ, Pa, Nj, Kld, T). – Ősi szó, de kora vitatott. 1. Finn-volgai kori szó. 2. Finnugor kori szó. Vö. fi., karj., ink., vót *marja* 'bogyó'; é. *mari* (gen. *marja*) id.; lív *m#ra* id.; mdM *mar'* 'alma', mdE M összetételekben: bogyó; cser. *mör, mörä* 'bogyó, kerti földieper'; ? vog. L *moäri: pul-moäri* 'bogyófürt' N *morin, morip: m. pil* id.; ? ostj I E *muräp* id. A finn-volgai alapalak: **marja* 'bogyó' (UEW 264). Az SSA (2: 149–50) megkérdőjelezi a mdM *mar'* 'alma' idetartozását is. Finnugor eredetű akkor lehet, ha a vogul és/vagy az osztják adat idevonható, de az SSA szerint is, az UEW szerint is bizonytalan az idetartozásuk. – Lön 238, Gen 2021., Hz 239, Hal 73–4, QL 206, N II: 700, Lz 4018., C 65, Gr 535–6, Schl 98, ItkT 265, 903, Hk 952, 3, SIMor 42, Kur 198, ItkE 2570., MosSI 67, SIMos 68, Sver 52, SI 299, SIB 249, 358, BIM 194 | FUV 113, SKES 334, UEW 264, Lr 693., SSA 2: 149–50.

suhpi: *Populus tremula*, rezgő nyárfa, haapa, Espe: D (Tän, Rör, H, Ov, U, O, Skals, Fr, V, Vfs); S (M, J, G); N (Park, Suj, Grat, Talm, Könk, Kt, Kr, P, Uts); I; K (Kld). – Finn-volgai kori szó, vö. fi. *haapa*; karj. *hoaba*; aun. *hoabu* ~ *huabu*; lüd *huab* ~ *huabe* ~ *hoabu*; vepsz. *hab*; vót #*pa*; észt *haab* ~ *haav*; cser. *šapki* ~ *šapi* ~ *šopke* id. A finn-volgai alapalak: *šapa 'rezgőnyár'. – Lön 252, Gen 1045., WLpChr 114, QL 301, LWfs 2303., N III: 607, Lz 7106., 7121c., C 92, Gr 1021, Schl 135, Lukk 144, Hk 1275, SIMor 73, Kur 328, Ke 88, ItkE 4627., MosSl 114, SIMos 13, Sl 432, SIB 244 | SKES 46, UEW 783, Lr 1165.

2.1.5. A korai balti finn / közfinn kori növénynevek. Tizenkét adat tartozhat ide, de a szótárak segítségére kevésbé támaszkodhatunk. A növénynevek közül korai közfinn kori a *jokŋa* 'vörös áfonya'; Lehtiranta Kaisa Häkkinen (1983: 393) munkájára hivatkozik, amelyben röviden taglalja a szót.

jokŋa: *Vaccinium vitis-idaea*, vörösfőnya, puolukka, Preiselbeere: D (Tän, Rör, H, An, Ov, U, O, Mer, Skals, Fr, V, Vfs); S (M, Sors, Arj, J, F, G, Tys); N (Suj, Könk, Kt, Kr, P, Uts, Nes); I; K (Pa, Nj, Kld, T). – A SKES lapp adatot nem említ, bár a balti finn szócsaládot gazdagon képviselik az alábbi példák: fi. *juolukka* ~ *juopukka* ~ *juovukka*; karj. *juomigañe*; aun. *juomoi*, lüd *d'uomoi*; vepsz. *joñikainē*; vót *jōmukas*; é. *joovikas*; lív *j-oim[fi* 'hamvas áfonya'. Häkkinen a SKES-szel ellentétben egy **jō* szótövet tesz fel (későbbi diftongizáció, csak a finnben van l-es alak), így a *jokŋa* 'vörös áfonya' növénynev is ennek a szócsaládnak a tagja. Lehtiranta is hivatkozik erre, vö. **joŋl* id. Az SSA szerint a kései közfinn korra visszavezethető a lapp szó.– L 38, Friis 332-33, 341, Gen 485., 2056., Hz 93, QL 171., LWfs 502., N II: 413, Lz 1767., 1816., C 49, Gr 126, Schl 78, ItkT 68, 582, Hk 800, ItkE 1077., Sl 236, SIB 418, VestLuuk 137 | SKES 125, Häkk 393, Lr 277., SSA 1: 249. Vö. *beatnat-*, *giega-*, *repp-*, *kTMrTMnaz-*

Egy másik áfonyanév is besorolható a közfinn korba: (852) *sarrit* 'fekete áfonya'.

sarrit ~ sar'ri: *Vaccinium myrtillus*, fekete áfonya, mustikka, Blaubeere: D (Rör, H, An, Ov, U, O, Mer, Skals, Fr, V, St, Vfs); S (M, Arj, J, F, G, Tys, Hm); N (Suj, Könk, Enon, Kt, Kr, P); I; K (Sev, Nä, Pa, Nj, Kld, T). – Talán korai közfinn kori szó, vö. fi. *herukka* 'fekete ribiszke'; é. *heraka-*, *herako-*, *hørko-*, *hōraka-*, *hōrrakamarja*, *hōrakas* 'piros v. fekete ribiszke'; lív *ir#m#řa* 'piros ribizli'. A szó etimológiailag összefügg a finn *herukka* 'ribizli' > *hera* 'savó' szóval. A szócsaládot régi jövevénynek vélik a feltételezett germán alapnyelvi *sera* szóból, amely megfelel a latin *serum* 'savó' szónak < *ieur.* **sero-m* 'folyadék'. – Friis 609, Gen 999., Hz 141., QL 262., LWfs 2117., N III: 385, Lz 6053., 6244., 7329., C 81, Gr 936, Schl 118, ItkT 476, 582, Lukk 135, Hk 1138, SIMor 66, Kur 316, Ke 85, MosSl 105, SIMos 72, Sl 382, SIB 370, VestLuuk 140, ItkE 4044. | SKES 71, Lr 1090., SSA 1: 157, 159.

soahki: Betula, nyír, koivu, Birke: D (Tän, Rör, H, An, Ov, U, O, Mer, Skals, Vd, Snå, Fr); S (M, Arj, J, F, G, Tys); N (Park, Könk, Enon, Kt, Kr, P, Uts, Rep, Nes); I; K (Sev, Nä, Nj). – A számi szó a közlapp korig visszavezethető, s talán a korai közfinnig is, vö. fi. *suokko* 'hieskoivu, Betula pubescens, Moorbirke, szőrös nyír'; észt *sokk* 'pehmeälehtinen koivu, [puhalevelű] nyír', az alapalak **soka* id. A SKES a hangtani egyezés nehézségeire mutat rá, az SSA szerint is a párhuzam hangtani okokból nem kifogástalan. Másik lehetőségként felvetődik a *suokki* < *suo* származása, és a jelentése akkor *suolla kasvava* 'mocsáron növe', akkor a lapp szó más eredetű. Az SSA, Lagercrantz, Hasselbrink, Nielsen pontosítják a nyír fajtáját: Betula pubescens = Betula alba = B. odorata, szőrös nyír (molyhos ~ fehér ~ pelyhes ~), hieskoivu, Moorbirke. A többi nyelvjárás kutatópontjain lehet ugyanez, de lehet Betula pendula = B. verrucosa, bibircses nyír (közönséges ~), rauduskoivu, Hängebirke; illetve általános jelölése a nyír nemzetségnévnek, 1. címszó.

A többé-kevésbé biztos adatok még: (537) *juopmu* 'mezei sóska', (912) *soahki* 'nyír', (827) *ruohk#* 'nád', (545) *kanabor* 'csarab, erika, hanga', (864) *sámil* 'moha, szörmoha, tőzegmoha', (600) *látinjá* 'fiatal nyírfa', (673) *müjsie* 'farkasboroszlán'. Talán a legkevésbé biztos növénynevek: (906) *skuolka* 'nagy ágavesztett nyír', (309) *gaibbat* 'aranyvessző'. Külön is érdemes a (806) *rogas* 'rizs' adatot megvizsgálni, még nyelvjárásonként is egymástól eltérő származású lehet. Az első négy növénynev biztosan megvolt a közlapp korban, de a többi esetben kérdéses, hogy a közfinn korban már megvoltak-e, és gyenge nyelvjárási elterjedtségük, adatoltságuk miatt (pl. *gaibbat*, *skuolka*) a közlapp korig való visszavezetés is bizonytalan. A szótárakban ennek nincs nyoma.

– Friis 658, Gen 936., Hz 141, WLpChr 112, Hal 125, QL 284., LWfs 2252., N III: 506, Lz 6791., C 87, Schl 134, Hk 1222, SIMor 70, Kur 333, ItkE 4380., MosSl 112, Sver 42, Sl 415, SIB 308, | ItkELpChr 1430., SKES 1112–3, Lr 1155., SSA 3: 214.

2.1.6. A balti finnen keresztül bekerült szavak. A korai közfinnt két nagy nyelvi hatás érte: a balti, a germán. Ezeket a hatásokat a földművelés, azon belül főleg a növényvilág szemszögéből mutatom be. A balti kölcsönzések: Lehtiranta közlapp kori adatnak minősíti a *suoidni* 'fű, széna, sásfélék általános megnevezése' adatot, amely összefügg a fi. *heinä*, é. *hein* 'széna' < lit. *ši...nas* szavakkal. Balti eredetűek még: fi. *herne*, é. *hern* 'borsó' < lit. *žirnis*; fi. *siemen*, é. *seeme* 'vetőmag' < lit. *sémens* (vö. Bereczki 2000: 12).

suoidni: 1. Carex vesicaria, hólyagos sás, luhtasara, Blasensegge; 2. [a sásfélék általános neve]; 3. [fű, fűféle (pl. pázsitfű), lágy szárú virágos növény, amely a lappok véleménye szerint levéltelen]; 4. [tágabb értelemben együttesen mindenféle fű, amit vágni lehet, és szénának használni]: D (Tän, Rör, H, An, Ov, U, O, Skals, Vd, Snå, Fr, V, St, Vfs); S (Arj, J, F, G, Tys); N (Kt, Kr, P); I; K

(Sev, Pa, Nj, Im, Kld, T). – Korai közfinn kori szó *šaina, vö. fi. *heinä*, észt *hain*, liv *aina*. A közfinnben balti jövevényszó, vö. lit. *ši...nas*; lett *siens* 'széna, fű'. – Lön 252., Friis 689, Hz 144, Hal 130, QL 297., LWfs 2246., N III: 588–59, Lz 7132., C 91, ItkT 528, Hk 1265, SIMor 73, Kur 330, Ke 88, ItkE 4651., MosSl 113, Sver 24, Sl 434, ItkELpChr 1478., SIB 250, Korh 30 | ItkELpChr 1478., Lr 1171., SKES 65, SSA 1: 150–51.

A balti hatás tartott még, amikor a Kr. e. II. évezred utolsó századaiban egy új népeiséggel, a germánokkal kerültek kapcsolatba a finnégi népek elődei. A germán hatás ezer évet fog át, és a balti finn nyelvek közös germán jövevényszavainak száma 450. Később ennek többszöröse került a svédből a finnbe, a németből az észtbe (Bereczki 2000: 13).

A témánkhöz szorosabban kapcsolódó terület szókincséből néhány példa: lp. *hombil* ~ *humbil*, fi. *humala*, é. *humal* 'komló' < óno. *humli*, sv. no. *humle*; lp. *hávvar* ~ *kaur#*, fi. *kaura*, é. *kaer* 'árpa' < ógót *hagri*, ósv. *haghre*, sv. no. *havre*, no. sv. nyj. *hagre*; lp. *rogaš* ~ *rohka*, fi. *ruis*, é. *rukis* 'rozs' < ógerm. *rugiz*, óno. *rugr*, no. *rug*, sv. *råg*.

2.1.7. A közlapp kori növénynevek. Ebben a csoportban található fanevek: *šuoddje* 'berkenye', *gálva* 'kérgétől megfosztott nyírfa vagy fenyő'; a jelentésmegadás itt elég bizonytalan. Találunk kisebb növényeket: *deappu* 'moszat', *gadna* 'zuzmó', gyakori a zsurló, lp. *hoašša*.

A korai közfinn csoportban már említett áfonyanevek (*jokna* 'vörösáfonya', sarrí 'fekete áfonya' mellett ugyancsak bogynév a *láttat* 'törpe szeder (tözegszeder, lápi szeder)'. A növény éretlen formájának a neve (*čurot* ~ *čurrot* ~ *čuru* 'tözegszeder, lápi ~, törpe ~) akár a finnugor alapnyelvig visszamehet. Érdemes megemlíteni, hogy a finnben is több neve van a növénynek: (*suo*)*muurain*, *lakka*, *hilla*; a lappban a neve *luomi*, az érett törpeszeder bogyó neve *láttat*, az éretlené *čuru* ~ *čurot* id.

hoašša: 1. Equisetum, zsurló, korte, Schachtelhalm; 2. Equisetum hyemale, téli zsurló, kangaskorte, Winterschachtelhalm; Equisetum fluviatile, tavizsurló, járvikorte, Teichschachtelhalm: S (M, J, G); N (Kv, Kr, P, Uts); I; K (Nä, Pa, Nj, Kld). Vitatott eredetű: 1) Finn jövevényszó: *hosia* 'téli zsurló' > lp. *hoašša* 'zsurló, kemény, fűszerű növények általános neve'. 2) Lehtiranta a SKES-szel ellentétben közlapp korinak mondja a szót *#šš# 'zsurló', a finn eredetet nem fogadja el. 3) Az SSA szerint: nyilvánvalóan ugyanolyan eredetű, mint a *huosia* 'súrolókefe' (gyakran iszapzsurlóból csinálták), vö. sv. nyj. *skäfte*(*gräs*), *skur-skäfte* v. *fraken*, *skavfräken*, -*gräs* 'iszapzsurló', amelyben *skäfte* ugyanolyan eredetű, mint a *skaft* 'szár'; *skura* 'csutakolni, mosni pl. súrolókefével'. – QL 153b, N II: 331, Lz 1466., Gr 1518, Schl 160, ItkT 774, Lukk 57, SIMor 14, ItkE 800., Sl 219, SIB 312 | SKES 82, FUV 98, Lr 850., SSA 1: 174. Vö. *bealdo-*, *cuobbuu-*, *čuotnját*, *jávre-*, *jeagge-*, *kualaka-*, *niito-*, *sitte-*, *söörv-*.

láttat: *Rubus chamaemorus*, törpe szeder (tőzagszeder, lápi szeder), (kypsä) hilla, (lakka, (suo)muurain), Moltebeere: D (Tän, Rör, H, Ov, U, O, Snå, Fr, V, St, Ht, Vfs); S (M, Arj, J, F, G); N (Suj, Enon, Kt, Kr, P); I; K (Pa, Nj, T). – Lehtiranta szerint közlapp kori szó, az alapalak: **l#ntlk*.– L 38, Friis 360-1, Gen 1399., Hz 250, QL 179., LWfs 1018., N II: 469-70, Lz 3200., Gr 401, Schl 83, ItkT 186, Hk 818, SIMor 32, Ke 51, MosSI 52, SIMos 18, SI 255, SIB 254, 333, 465 | Lr 566.

2.1.8. Közlapp kori skandináv szavak. Lehtiranta közlapp kori növénynevei közt korábban kimutattuk a balti kölcsönzést, a skandinávból három olyan adatunk van, amely kimutatható a közlapp kori nyelvállapotból. Ezek skandináv eredetét Sammallahiti is közli: Proto-Scandinavian loanwords (several hundred); the following [words] have a relatively wide distribution in the Saami languages: *háika* 'old pine'; *rássi* 'flower'; *rissi* 'twig' (1998: 128–29)

áika ~ háika: 1. *Pinus sylvestris*, erdeifenyő, mänty (petäjä), Föhre (Kiefer): D (Ov, U, O, Mer, Kall, Skals, Vd, Hot, Fr, V, Vfs); S (M, Sors, Arj, J, F, G, Tys) *haihka* 'nagyon nagy erdeifenyő'; N (Suj, Ib, Kõnk, Kt, Kr, P) (*h*)*ai'ká* 'fekete kérgű nagy erdeifenyő'; I *aikka* 'vékony kérgű vastag erdeifenyő, már nem nő, de még él'; K (Nj, T) *aikk* 'óriásfa'; 2. *Betula*, nyír, koivu, Birke: S (Arj); N (Ib); K (T) óriásfa; 3. *Picea*, lucfenyő, kuusi, Fichte: S (J, G); K (T) óriásfa; 4. *Quercus*, tölgy, tammi, Eiche: N (Kt, Kr, P, Rep); 5. *Abies*, jegenyefenyő, jalokuusi (hopea kuusi), Tanne: S (Sors).– Nielsennél: öreg fa, csak a népmesékben. A kutatók főleg azt hangsúlyozzák, hogy nagy (óriás) öreg fa. Ebben a jelentésben adja meg Lehtiranta is, közlapp korinak véve a szót, amely Lappföld egészén megvan. A feltételezett alapalak **#jkk* 'aarnipuu, óriás fa'. Kicsit furcsának tűnhet ekkora jelentés-megoszlás, hiszen a valóságban szerény növényismerettel is meg lehet egy nyírfát vagy egy erdeifenyőt különböztetni egy tölgyfától. – Skandináv jövevényszó, vö. óno., no. *eik*; ósv. *#k*, sv. *ek*; germ. **aik* 'tölgy'. A lapp (*h*)*ai'ká* > finn *aikki*.– Lön 222, Friis 284, QN 84, Hal 16, QL 2., LWfs 262., N I: 26, N II: 289, Lz 151., 1188., Gr 4, Schl 66, ItkT 6, Hk 711, SIMor 3, ItkE 50., MosSI 7, SIMos 73, SI 12, SIB 478 | SKES 8, AEW 96, NEO 85, SEO 115, EO 180, Lr 34. Vö. *háika*.

rássi ~ kraesie ~ kraassja: kukka, ruoho, väinönputki, [virág; lágyszárú virágos növény, melynek levele van (így tartják a lappok); fű, angyalgyökér]. Az *Angelica* jelentés főleg az északi és keleti kutatópontokról adatolható. A növénynév Lappföld egészén ismert, kutatópontokat külön nem veszek fel. A szó az összetett növénynevek leggyakoribb utótagja. Jelentésszűküléssel alakultak ki: 1. *Menyanthes trifoliata*, vidrafű, raate, Fieberklee (Bitterklee): D (Rör, H, Ov, O, Tr, Fr, Ht, Wfs); 2. *Comarum palustre*, tőzegeper, kurjenjalka, Blutaug: D (H); 3. *Trifolium*, here, apila, Klee: S. – Skandináv jövevényszó, vö. ósno. *grasja*; óno., no. *gras*; sv. *gras*, *gräs* 'fű, (gyógy)növény' A szó a germ. **grásja* töre

megy vissza, melyben a *-ja* szuffixum.– Lön 249, Gen 1263., Hz 70, QN 259, QL 121., 122., 232., LWfs 951., Lz 2716., 3055., 5590., Gr 422, Schl 181, ItkT 422, Lukk 128, SIMor 66, Ke 80, SIMos 108, MosSI 104, Sver 106, SI 359, SIB 317, 438, 537, WLPChr, Hal 49, 108, C 38, Hk 650-51, N III: 259, VestLuuk 107 | WLPChr 106, AEW 185, NDEW 355, NEO 178, SEO 207, EO 315.

Összegzés. Milyen tanulsággal szolgál az ősi eredetű növénynevek vizsgálata? Ha az uráli alapnyelv felől követjük végig az adatokat, észrevehetjük a fanevek számának csökkenését, a növények alacsonyabbá válását, ugyanakkor a dúsuló aljnövényzetet, az áfonyákat és más bogyókat megnevező adatok számának növekedését.

Megneveztek tehát fákat: lucfenyőt, fűzet, égert, berkenyét, nyárfát, több név van a nyírre, az erdeifenyőre, akárcsak a zuzmóra. Az ősi eredethez tartozhatnak a moha, a zsurló, a sás, a bogyófélék, az angyalgyökér, a cserjék, a hangafélék adatai is.

Feltűnő, és különösen a biztosnak tartott etimológiák között az, hogy teljes mértékben hiányoznak a virágok, sem erdei, sem mezei vagy réti virágok nincsenek megnevezve. Ez a tény talán azzal függ össze, hogy a virág virágzása rövid, az adatközlők nem tudtak rámutatni a denotátumra, a nevek nem őrződtek meg, és nem hagyományozódtak tovább. A hasznosság, a növényfeldolgozás, az emberi esetleg állati táplálékként való felhasználás kevésbé jellemző a virágokra. Őseink korában pedig még nem a szépség volt a fontos. A virágokkal ellentétben a zuzmó, a moha, a fűfélék, a sásfélék egész évben jelen vannak, a bogyók táplálkozásra alkalmasak, a fák évtizedekig egy helyen állnak, jól megfigyelhetők, érzékelhető a lassú pusztulásuk is, vö. *soarvi* 'elszáradt erdeifenyő', *gálva* 'kéreg nélküli lombos fa vagy fenyő'.

Különösen a nagy vagy öreg fák mindig is lenyűgöző hatással voltak az emberre, örök megújulásuk miatt számos vallásban, mítoszban, babonában, vagy égit érő faként a mondákban és népmesékben, újból és újból ismétlődő motívumok, vö. lp. *áika* ~ *háika* 'tölgy, erdeifenyő, lucfenyő, jegenyefenyő, nyír', de különösen: 'óriás fa'; Nielsen: 'öreg fa, csak a népmesékben'.

A hazai uralisztikában egészen az utóbbi évekig sajnálatos módon hiányszakma volt a lappológia. A szókészlettani kutatásokban végzett növénynévtani munka ezen a hiányon igyekszik enyhíteni úgy, hogy felvállalja az egész lapp nyelvterület speciális névanyagának az összegyűjtését és rendszerezését. Ha az állat- és növénynevek etimológiai vizsgálatát valamennyi uráli nyelvben elvégzik, abból az alapszókincsre, az őshazára, a vándorlások idejére is több következtetést lehet majd levonni. Természetesen csak bizonyos állat- és növénynevekről lehet szó, azokról, amelyek az uráliaktól, szűkebben: a finnugoroktól lakott területeken éltek és élnek. A mai nyelvek szókincse is

hasznát látná, gazdagodna, sok szó nem veszne a feledés homályába, használni lehetne őket az összehasonlító vizsgálatokban, de a néprajzi, etnobotanikai, kultúrtörténeti kérdésekben is a segítségünkre lennének.

A tézisekhez felhasznált válogatott irodalom

- A magyar szókészlet finnugor elemei 1–3. 1967–1978. [= MSzFE]
Bereczki Gábor 2000: Bevezetés a balti finn nyelvészetbe. Universitas, Budapest.
Bergsland–Magga 1993: Åarjelsaemien–daaroen baakoegærja. [= BIM]
Bjorvand–Lindeman 2000: Våre arveord – Etymologisk ordbok. Oslo, [= EO]
Collinder 1943: Lappisches Wörterverzeichnis aus Härjedalen. Uppsala. [= C]
Collinder 1977: Fenno-Ugric Vocabulary. Hamburg, Uppsala. [= FUV]
Friis 1887: Ordbok over det lappiske sprog med latinsk og norsk ... [= Friis]
Genetz 1891: Wörterbuch der kola-lappischen Dialekte. Helsingfors. [= Gen]
Grundström, Harald 1946: Lulelappsk ordbok 1–12. Uppsala. [= Gr]
Halász Ignác 1891: Déli-lapp szótár. Svéd-lapp nyelv IV. Budapest. [= Hz]
Halász 1896: Pite Lappmarki szótár és nyelvtan. Svéd-lapp nyelv VI. [= Hal]
Hasselbrink, Gustav 1981: Südlappisches Wörterbuch I–III. Uppsala. [= Hk]
Häkkinen 1985: Suomen kielen vanhimmasta sanastosta ... [= Häkk]
Hellquist, Elof 1925: Svensk etymologisk ordbok. Lund. [= SEO]
Itkonen, Erkki 1960: Lappische Chrestomathie. Helsinki. [= ItkELpChr]
Itkonen, E. 1986–1989: Inarilappisches Wörterbuch. 1–3. Helsinki. [= ItkE]
Itkonen, T. I. 1958: Koltan ja kuolanlapin sanakirja. I–II. Helsinki. [= ItkT]
Kert, G. M. 1986: Саамско-русский словарь. Ленинград. [= Ke]
Korhonen, Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. SKST 370. [= Korh]
Kurucs, M. R. 1985: Саамско-русский словарь. Москва. [= Kur]
Lagercrantz 1926: Wörterbuch des Südlappischen ... [=LWfs]
Lagercrantz, Eliel 1939: Lappischer Wortschatz. Helsinki. [= Lz]
Lehtiranta, Juhani 1989: Yhteissaamelainen sanasto. MSFOu. 200. [= Lr]
Linné, Carl 1777: Lappländische Reise und andere Schriften. Leipzig. [= L]
Lönnrot, Elias 1854: Ueber den Enare-lappischen Dialekt. [= Lön]
Lukkari, Pekka 1974: Sami–suoma sadnekirji. Helsinki. [= Lukk]
Mosnikoff–Sammallahti 1988: Pieni koltansaame–suomi sanakirja. [= MosSI]
Qvigstad 1893: Nordische Lehnwörter im Lappischen. Christiania. [= QN]
Qvigstad 1901: Lappiske Plantenavne ... 302–326. [= QL]
Sammallahti, Pekka 1989: Sámi–suoma sátnegirji. Ohcejohka. [= SI]
Sammallahti, Pekka 1993: Sámi–suoma–sámi sátnegirji. Ohcejohka. [= SIB]
Sammallahti–Mosnikoff 1991: Suomi–koltansaame sanakirja. [= SIMos]
Schlachter 1958: Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå. [= Schl]
Sebestyén Irén 1943: Fák és fás helyek ... Finnugor értekezések 7. [= FgrÉ]
Suomen kielen etymologinen sanakirja I–VI. 1955–1978. [= SKES]
Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja 1–3. 1992–2000. [= SSA]
Uralisches etymologisches Wörterbuch I–II. 1986–1988. [= UEW]
Vest–Luukkonen 1992: Matkalle mukaan. Suomi–saame–suomi s. [= VestLuuk]

Wiklund 1894: Kleine Lappische Chrestomathie mit Glossar. [= WLpChr]

A témához kapcsolódó publikációk:

- Kasvien nimet lapin kielessä. CIFU 7/3B: 377–381. Debrecen, 1990.
- A lapp növénynevek rendszere. Doktori értekezés. Kézirat. Debrecen, 1992.
- Kik azok a lappok? In: Magyartanítás. 1993/3. 39–40. Budapest, 1993.
- A lapp növénynevek etimológiai problémái. Folia Uralica Debreceniensia 3: 47–65. Debrecen, 1994.
- Az összetett számi növénynevek. CIFU 8/V: 113–116. Jyväskylä, 1995.
- Kétségek és kérdések számi növénynevek etimológiájában. FUD 4: 89–96. Debrecen, 1997.
- A. Vest-Aikio–J. Aikio–E. Aikio: Lottit luonddus. (Ismertetés). FUD 6: 164–165. Debrecen, 1999.
- Magyar, finn és számi onomasztikai vizsgálatokról. Ünnepi könyv Keresztes László tiszteletére. FUD 8: 379–388. Debrecen–Jyväskylä, 2001.
- Irja Seurujärvi-Kari (toim.): Beaivvi mánát. Saamelaisten juuret ja nyky aika. (Ismertetés.) FUD 9: 177–192. Debrecen, 2002.
- A. M. Гребнева–В. В. Лещанкина: Русско-эрзянский ботанический словарь (названия сосудистых). (Ismertetés.) FUD 9: 162–165. Debrecen, 2002.
- Pekka Sammallahti: The Saami Languages. An Introduction. (Ismertetés.) FUD 9: 173–176. Debrecen, 2002.

Kongresszusi előadások

- Kasvien nimet lapin kielessä. Congressus Septimus Internationalis Fenno-Ugristarum, Debrecen, 1990.
- Az összetett számi növénynevek. Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum, Jyväskylä, 1995.

English summary

Etymological layers of Lappish plant names

My paper is about the classification and etymology of the names of the plants in Lapland. As I did not have the opportunity to collect on the spot I achieved my task by using dictionaries and lists words.

The greatest part of the paper, which is a summary of a thesis, is a glossary in which I summarized the names of plants found in the different dictionaries I have studied. According to the similarities of sounds I separated five main dialect types of Lappish: Southern, Swedish, Norwegian, Inari and Kola-kolta Lappish.

I compiled the glossary in alphabetical order. Each of the numbered entries consists of three parts: headword (containing dialect specifications with its places of collecting and meanings in Latin, Hungarian, Finnish and German), etymology and sources. The headword is, possibly the Norwegian Lappish name of the plant followed by the Latin name. If the name of the plant does not exist in Norwegian Lappish, proceeding from the southern dialect towards the North and the East, the first occurrence of the word is given as a headword and all the other forms follow.

The next part of the entry is in the etymology of the word. Words can be of ancient origin from proto-languages (Proto-Uralic e. g. *boska* 'angelica plant'; *duopma* 'bird-cherry'; *guossa* 'spruce', Proto-Finno-Ugric e. g. *lpKo njormm* 'grass in water'; *lpI puájui* 'willow', Proto-Finno-Permic e. g. *beahci* 'pine', Proto-Finno-Volgaic e. g. *suhpi* 'aspen'; *muorji* 'berry', Baltic-Finnish ~ Early Pre-Finnic e. g. *jokŋa* 'lingonberry'; *suoidni* 'hay' and Common Saamic), loanwords (from old Skandinavian, Norwegian, Swedish, Finnish, Russian, International, Calque), of Lappish origin (compounds, derivation, complementation and allipsis) or of uncertain or unknown origin.

In the last part of the entry a list of literature is given. In the following section there is a map with the names of plants found in most dialects. Similarly, I indicated the names of plants which are interesting, special or characteristic only in Lapland.

For exploring the possibilities of the subject more investigation is needed on the spot by scholars of much linguistic and botanical knowledge.